

Білоус В. С. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – № 1. – С. 31–34.

Валентина Білоус

«Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні

Стаття відображає дистанційний досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Показує готовність університетської бібліотеки до роботи під час різноманітних викликів, зокрема карантину, викликаного пандемією коронавірусної інфекції COVID-19.

Ключові слова: інформаційно-бібліотечні послуги, карантин, COVID-19, дистанційна робота, бібліотека Вінницького педагогічного університету.

«Нет карантина на знания и информационно-библиотечные услуги»: из опыта дистанционной работы университетской библиотеки

Статья отражает дистанционный опыт работы библиотеки Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского. Показывает готовность университетской библиотеки к работе во время различных вызовов, в частности карантина, вызванного пандемией коронавирусной инфекции COVID-19.

Ключевые слова: информационно-библиотечные услуги, карантин, COVID-19, удаленная работа, библиотека Винницкого педагогического университета.

«No quarantine for knowledge and information and library services!»: From the experience of remote work of the university library

The article reflects the remote experience of the library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Demonstrates the university's readiness to work during a variety of challenges, including quarantine caused by the COVID-19 coronavirus pandemic.

Keywords: information and library services, quarantine, COVID-19, remote work, library of Vinnytsia Pedagogical University.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського завжди була і є інформаційною серцевиною, основою навчального-педагогічного процесу, тією творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої в значній мірі залежить зміст навчання та наукових досліджень [1, с. 39].

Щоб завжди залишатися потрібною, привабливою та цікавою для користувачів, освітянська книгозбірня прагне йти в ногу з часом, вдаючись до різноманітних заходів та впроваджуючи нові сервіси. Для задоволення потреб сучасного користувача, забезпечення оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів бібліотека освоює і активно впроваджує сучасні інноваційні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій. Бібліотека є надійним інформаційним центром, який поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні та корпоративні методи роботи.

Серед пріоритетів бібліотеки – забезпечення вільного та необмеженого доступу до інформації усіх категорій споживачів, їхня інтегрованість у веб-простір, створення комфортних бібліотечних послуг.

Вікно в Інтернет-простір найбільш ефективно розкривається через бібліотеку як координатора інформаційних потоків в сучасних науково-освітніх комунікаціях в системі «Користувач-Бібліотека». Успіх бібліотеки ґрунтується на тісному взаємозв'язку з користувачем, вивченні та прогнозуванні його інформаційних потреб. Бібліотека вмонтована у соціальний простір університету, є комунікаційним каналом, який забезпечує рух документів, а бібліотечний працівник – посередник між користувачем і інформацією. Сучасний користувач бібліотеки являє собою сукупність різних іпостасей: читач, користувач, споживач, аналітик, інформаційний експерт, співтворець та ін. Сьогодні «... формується новий тип читача, фактично партнера бібліотеки, котрий виріс на цифровій культурі і грамотності» [4].

Бібліотека розуміє, що електронні ресурси та збільшення обсягу діяльності в онлайн-просторі – це потреба сьогодення. Основний бібліотечний ресурс доступний в електронному каталозі, а віддалений віртуальний користувач є активним користувачем бібліотеки.

З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг активно використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти Інтернет-маркетингу, що включає наступні складові: веб-сайт бібліотеки як головний засіб комунікації та інструмент Інтернет-навігації; електронну пошту, миттєві повідомлення, RSS-стрічки, соціальні мережі, блоги, форуми, фото та відеохостінги [5].

Інформаційно-бібліотечний сервіс освітянської книгозбірні сприяє науковій діяльності ЗВО та включає нові моделі наукової комунікації (Інституційний репозитарій, е-видавництво, електронні колекції та ін.). Усвідомлюючи потребу часу, бібліотека сформувала значний масив Інтернет-ресурсів різноманітної направленості, об'єднаних єдиним вікном доступу через веб-сайт бібліотеки. Здійснено адаптивну верстку сайту з метою коректного відображення всіх його сторінок на екранах мобільних пристроїв, залучаючи користувача до комунікаційного процесу.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, які започатковані корифеями національної науки, щорічно захищаються докторські і кандидатські дисертації, публікуються монографії та наукові статті, зареєстровані і виходять фахові збірники наукових праць [2, с. 61]. Особливо важливе значення є впровадження проєкту «Наукометричні портрети вчених університету», відображеного на сайті бібліотеки. Мета проєкту: надати комплексну інформацію про наукові інтереси, присутність в основних наукометричних базах даних, публікаційну активність науковців університету.

Підкреслю, власне функціонування та впровадження інноваційних технологій дало можливість працювати бібліотеці у дистанційному режимі,

що стало надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (неодноразове замінування установи, сезонні карантини). Нові випробування перед бібліотекою постали у зв'язку з страшною пандемією коронавірусної інфекції COVID-19.

Діяльність бібліотек мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах епідемії коронавірусу здійснювалася відповідно до постанов і розпоряджень Уряду, зокрема Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», листа МОН України та наказів керівників закладів освіти України. За наказом ректора ВДПУ «Про проведення карантину в Педуніверситеті» передбачалося розроблення заходів щодо часткового переведення працівників на роботу в дистанційному режимі та призупинення роботи бібліотеки із збереженням за працівниками середнього заробітку відповідно до ст. 113 Кодексу законів про працю. Зміни до наказу про продовження карантину передбачали переведення працівників на роботу у дистанційному або гнучкому режимі.

Незважаючи на новий непередбачуваного масштабу виклик, активна дистанційна робота бібліотеки не припинялася в умовах карантину та самоізоляції співробітників. Бібліотека відрізнялася значною підготовленістю та багаторічною успішною роботою окремих працівників в цифровому просторі. Це працівники відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотечних процесів. Дистанційна команда бібліотеки продовжила роботу, щоб зберегти, а можливо й зміцнити довіру своїх студентів, викладачів, науковців, адміністрації ЗВО при перенесенні комунікації з користувачами й між персоналом у цифровий простір.

Бібліотека, використовуючи дистанційні технології, змінює та розширює інформаційно-бібліотечний сервіс:

- оновлює та підтримує в актуальному стані сайт бібліотеки http://library.vspu.edu.ua/inform/virtual_dovidka.htm;
- надає довідки та консультації через «Гостьову книгу» віртуальної довідкової служби сайту бібліотеки, соціальні мережі, Viber, e-mail, Telegram та телефон;
- наповнює та забезпечує Інтернет-каталог <http://vdpu.irbis24.org/>
- редагує та наповнює Інституційний репозитарій <https://dspace.vspu.edu.ua/>
- комплектує електронну бібліотеку та відображає в базах даних електронного каталогу;
- здійснює наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету, проводить редакцію профілів;
- впроваджує нові проекти («Бібліотека без меж. Інклюзивна освіта», «Наукометричні портрети вчених університету»);
- надає індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій вчених;
- здійснює перевірку академічних текстів студентів на плагіат тощо.

Головне завдання керівника бібліотеки у створеній ситуації – організація роботи віддалено працюючих співробітників. Працюючи над формуванням потужної електронної бібліотеки керівництво бібліотеки володіло інформацією про можливості кожного працівника та їхній потенціал, розуміли, хто з колег може працювати віддалено. Маючи досвід роботи у дистанційному режимі, у бібліотеці ВДПУ було організовано чітку та злагоджену роботу всього колективу. Тимчасове обмеження в роботі не стало нездоланною перешкодою для спілкування. Серед викликів ситуації – виклики зміни режиму роботи. На перших порах важливе значення мала внутрішня комунікація, що передбачала антикризову комунікацію. Директорка бібліотеки періодично спілкувалась з персоналом бібліотеки, цікавилася станом здоров'я, підтримувала морально та ставила завдання і контролювала їх виконання.

Вже з перших днів карантину працівники бібліотеки вели щоденний облік роботи, що фіксувався документально та подавався адміністрації бібліотеки (відомість, звіт працівника). В онлайн-режимі проводилися робочі наради, на яких завідувачі відділів звітували про роботу відділів. Злагоджено працюючий віддалений колектив університетської бібліотеки прагнув забезпечувати своїм користувачам віддалений доступ до бібліотечного контенту; розширення обсягу контенту в інформаційних системах бібліотеки; розширення асортименту цифрових послуг бібліотеки.

Однак, незважаючи на деякі напрацювання, дистанційна робота усієї бібліотеки – це був новий досвід роботи. Тому і директор бібліотеки, і співробітники, які опинилися в ситуації «мій тимчасовий Home Office», кардинально змінили спосіб комунікації, процеси, графік. Дуже важливо розуміти, що швидка адаптація окремих бібліотекарів до віддаленої роботи і розвиток злагодженої діяльності всієї команди вимагає зміни організаційного клімату онлайн-структури, яка тільки формується, за вже сформованої організаційної культури роботи бібліотеки. Виходячи з цього, завдання адміністрації бібліотеки полягало в якомога більш швидкій зміні організаційного клімату за допомогою, насамперед, чіткої організації віддаленого робочого процесу та правильної онлайн-комунікації між співробітниками [3].

З метою спілкування (дирекції із завідувачами відділів, завідувачів відділами зі своїми працівниками, один з одним, відео-спілкування) та обмін повідомленнями заздалегідь були визначені та погоджені канали комунікації, що є невід'ємними компонентами єдиного інформаційного простору бібліотеки. В основному для передачі повідомлень використовували e-mail (vsru.lib@gmail.com). Для швидкого зв'язку використовували стільниковий зв'язок (смарт і мобільні телефони). Також активно використовували Messenger Facebook, Viber, Telegram, Instagram, для онлайн відео-зустрічей та відео-спілкувань – Skype, Viber.

Хочу зазначити, що українські бібліотеки не залишилися ізольованими. Здійснювалася дистанційна комунікація з директорами бібліотек ЗВО та наукових бібліотек. Бібліотечна спільнота активно мобілізувалася, ділилася

своїм досвідом, підтримувала один одного. Це відобразилося у серії вебінарів, конференцій, семінарів, на яких піднімалися питання дистанційної діяльності бібліотек в умовах карантину. Онлайн-заходи відбувалися на електронних платформах Zoom, Cisco Webex, Meet, AtomsHub та ін. Так, за період карантину ми мали змогу долучитися до Всеукраїнського науково-практичного семінару, організованого ДНПБ ім. В. Сухомлинського «Науково-інформаційний супровід модернізації та реформування освіти й науки», який відбувся під час Всеукраїнського фестивалю науки. ВГО Українська бібліотечна асоціація та Український інститут книги провели онлайн конференцію «Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19». НТБ Дніпровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна за ініціативи директорки Т. О. Колесникової спільно з Секцією університетських бібліотек Української бібліотечної асоціації провела вебінар «Як організувати віддалену роботу колективу університетської бібліотеки в умовах невизначеності?».

Всі працівники бібліотеки розуміли, що карантин – це не відпустка, це щоденна робота. Згодом прийшло розуміння того, що крім самоізоляції ми повинні навчитися самоорганізації. Карантин – це час для саморозвитку, зміцнення знань та навичок. Серед заходів роботи бібліотеки під час карантину – підвищення кваліфікації за допомогою дистанційних технологій (цифрових систем управління навчанням; онлайн систем, призначених для мобільних телефонів; інструментів для створення цифрового навчального контенту тощо). Працівники бібліотеки брали активну участь у циклі безкоштовних дистанційних навчальних вебінарах та курсах (Clarivate Analytics, «Наукові публікації – Publ.Science», «Дія. Цифрова освіта», Prometheus та ін.), наукових конференціях, семінарах.

Однак, ситуація з COVID-2019, на жаль, довела, що співробітники, які не вміють бути мобільними, пристосовуватися до будь яких екстремальних умов, сьогодні мають відчуватися не комфортні. Справа не у вірусі, а у неефективності виконання сучасних бібліотечних процесів, низької цифрової культури та неграмотності деяких працівників. Ми розуміємо, що і за часів сьогоднішніх «драматичних невідомостей» (пандемічної реальності), і після нормалізації епідемічної ситуації та повернення до звичайного життя бібліотека несе відповідальність за забезпечення доступу до своїх ресурсів, послуг для своїх користувачів незалежно від їх фізичного розташування. Тому перед працівником бібліотеки стоять високі вимоги. Він повинен бути готовим до будь-яких викликів та ризиків, «до виживання та досягнення успіху в різних сценаріях часів драматичних невідомостей» [3].

Організація відновлення звичайного режиму роботи обслуговування читачів у приміщеннях бібліотеки залежала від динаміки подальшого послаблення карантину та проведення необхідних заходів з безпечної роботи співробітників і читачів з дотриманням усіх протиепідемічних вимог.

Зазначу, що характерним для бібліотеки навчального закладу у період екзаменаційної сесії (здача іспитів та завершення навчання) – прийом літератури та підпис обхідних листів. Не маючи можливості чекати закінчення

карантину, бібліотека мобілізувалася та організувала прийом літератури від студентів випускників (бакалаври, магістри), на руках у яких було понад 2 тис. примірників. Дане питання озвучено на вченій раді університету та з дозволу ректорату бібліотека відновила роботу.

Першочерговим завданням щодо відновлення діяльності освітянської книгозбірні було забезпечення належних умов задля збереження здоров'я користувачів і працівників. Вихід з карантину – це час виняткової обережності. З метою уникнення псування книг та неможливості дезінфікувати паперові видання вирішили використовувати найпростіший, безпечний та найдешевший дезінфікуючий засіб – час. Це найкраще та найдоступніше, що було вирішено обов'язково дотримуватися. Були вжити заходи щодо дезінфекції та обеззараження книг, дотримання терміну ізоляції книг та інших документів, повернених до бібліотеки (24 годин). Прагнули здійснювати обслуговування без контакту з книгами. Постійно очищали та дезінфікували тверді поверхні (столи, дверні ручки, комп'ютери та інші технічні засоби). Також забезпечили дистанцію між відвідувачами шляхом розстановки меблів.

Подальший вихід з карантину здійснювався відповідно до «Рекомендацій щодо виходу освітянських бібліотек з карантину, спричиненого епідемією COVID-19», розроблених ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, з урахуванням специфіки роботи бібліотек, спираючись на результати останніх наукових досліджень коронавірусу COVID-19, напрацювань зарубіжних бібліотечних організацій, Української бібліотечної асоціації та провідних бібліотек України. Попередньо розробили план-проект відкриття бібліотеки, що передбачає активне подальше використання дистанційного обслуговування, активізацію використання міжбібліотечного абонементу, послуг електронної доставки документів, а після цього передбачити оптимізацію зон обслуговування та відкритого доступу, організації робочих місць, розстановки меблів, маркування дистанції між відвідувачами, з дотриманням соціально-безпечної відстані.

Зрозуміло, що навіть після відновлення звичайної роботи бібліотеки слід дотримуватися правил безпеки, систематично проводити дезінфекцію робочих місць та техніки у процесі їх використання. Безпека відвідувачів та персоналу – пріоритетне завдання.

Час поставив перед нами нові виклики – бібліотека повинна задовольняти інформаційні та дослідницькі потреби користувачів незалежно від їхнього місця знаходження – в бібліотечних залах або працюючи віддалено. Події весни 2020 ще раз підкреслили, що бібліотекам необхідно важливу увагу приділяти інформаційній грамотності, комунікації з користувачами та бібліотечними працівниками у цифровому просторі, постійно навчатися та навчати користувачів, активно використовувати широкий набір інструментів взаємодії та новітніх технологій.

«Ні карантину на знання!» – саме такий меседж повинен бути характерний сьогодні для діяльності як для навчальних закладів так і бібліотек. І він, як «корисний» вірус, має пронизувати всі процеси. Робота

бібліотеки під час карантину та після – то є великий досвід, який перевернув свідомість кожному працівнику бібліотеки, це урок на майбутнє...

Список літератури

1. Білоус В. С. Електронна бібліотека вищого навчального закладу як середовище швидкого доступу до інформації. *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ* : зб. матеріалів Республік. наук.-практ. Інтернет конференції, Вінниця. Вінниця, 2010. С. 29–39.
2. Білоус В., Лазаренко Н., Коломієць А. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності* / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66.
3. Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11914>.
4. Онищенко О. Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 5. С. 3–6.
5. Ростовцев С. С. Комунікаційна складова інтернет-маркетингу в бібліотечно-інформаційній сфері. *Вісник ХДАК*. Харків, 2015. Вип. 45. С. 189–195.